

Folklorşünas alim Əli Samilin "Qaşqaylar və onların folkloru" kitabını oxuculara təqdim edirik

əvvəli ötən saylarımızda

Onlar Persepolisi - Təxti-Cəmşidi, Hafiz Şirazinin, Sədi Şirazinin, Baba Kuhi Bakuvinin məzarlarını, Şirazdan İsfahana gedən yolda tikilmiş Quran qapısını, muzeyləri görməyə, mən isə Şirazda yaşayan Qaşqaylarla görüşməyə çən atırdıq. Aprelin 30-da Mehrabad hava limanında təyyarəyə mindik. Bakıdan Tehrana bir saata uçmuşduqsa, Tehrandan Şiraza yolçuluğumuz ikiqat uzun oldu. Şirazın hava alanında baqajımızı almağa hazırlaşırıd ki, bizə doğru başında Qaşqay borkü olan bir gəncin yaxınlaşdığını gördüm (Şiraz hava limanında yolçu qarşılayanların baqaj şöbəsinə gəlməsinə icazə verilir). GİRƏSUNDAN TANIDIĞIM Mirzəyini görməsəm də, bizə yaxınlaşan gəncin Əmin bəy olacağını düşündüm. Bir azdan onun arxasınca gələn Mirzəyini də gördüm. Mehribanlıqla görüşüb Ərsəlanın maşınında Əmin Cahangiriniagilə getdik. 29 Şiraz şəhərinin kənarında, sənaye məhəlləsində yeni salınmış məhəllədəki birmərtəbəli evin səliqə-sahmanı diqqəti çəkirdi. Bura elat ailəsinin evindən çox illər uzunu şəhərdə yaşamış bir ailənin səliqə-sahmanını xatırladırdı.

Ərsəlan Mirzəyi bizi Əmingildə qoyub getdi. Biz bir az dincəldikdən sonra Şiraz şəhərini görməyə çıxdıq. Əmingilin məhəlləsində yaşayanların əksəriyyəti Qaşqaylardır. Onun verdiyi bilgiyə görə, şəhər əhalisinin təxminən dördde birini Qaşqaylar təşkil edir. Şiraza İsfahana tərəfdən giriş Cəfər Eyvəzi Yadikun ilə Əmin Cahangirini belə planlaşdırdılar ki, gündüz şəhəri gezək, muzeylərə, tarixi yerlərə baxaq, axşamlar da Qaşqay aydınları ilə görüşək. Onların bu planı mənim də, xanımımın da ürəyindən oldu. Təxti Cəmşid-Persepolis Şiraza gələn turistləri əsasən iki qrupa ayırmaq olar: 1. Avropadan, Amerikadan, Uzaq Şərqdən gələnlər daha çox Persepolisi - Təxti-Cəmşide, Şeyx Sədi Şirazinin, Hafiz Şirazinin türbələrində, Şiraz bazarına gedirlər. 30 2. İran İslam Respublikasından, Pakistandan, Hindistandan, Ərəb ölkələrindən gələnlər, yəni inanca görə gələnlər isə müqəddəs saydıqları insanların türbələrini ziyarət edirlər ki, bu ziyarətçılardan da ən çox turist cəlb edən Baba Kuhinin türbəsidir. Şirazdan təxminən 50 kilometr aralıdakı Persepolisi - Təxti-Cəmşidin miladdan öncə altıncı sonlarında Əhəməni imperatoru Birinci Daranın vaxtında salınmağa başlaması haqqında oxumuşdum və bu mövzuda bir neçə sənədlə filmə baxmışdım. Şah sarayını tikmək üçün uzunluğu 473 metr, eni 86 metr, qalınlığı 13 metr olan torpaq təpə düzəldiblər. Sonra üzərində binalar ucaldıblar. Pillekənlərin yan divarlarını qabartma heykəllərlə bəzəyiblər. Birinci Daranın başladığı işi Birinci Kserks davam etdirib. Birinci Kserks taxt salonunda hər birinin hündürlüyü 20 metr olan 100

sütun ucaldıb. Sütunların üstündə də 2 metrlik buğa və insan heykəlləri yerləşdiriblər. Bu möhtəşəm bina qalıqlarında çoxlu bəlyef və yazılar var. İnsanları da buraya gətirən, heyrləndirən 2600 il əvvəl tikinti texnikası, insan əməyinin möcüzəsidir. Binaların necə tikilməsi, heykəllərin o ucalığa necə qaldırılması, bəlyeflərin hansı texnika ilə və necə zərfliliklə qazılması sualına hələ də dəqiq cavab vermək olmur. Gah Təxti-Cəmşid, gah Təxti-Süleyman deyilən, geniş elmi ədəbiyyatda Persepolis adlandırılan bu möh-

Purpirar "On iki yüzil sükut" kitabında indiyədək Əhəmənilər (Həxamənişilər) haqqında yazılanların elmi əsası olmadığını söyləyir.

Onlar Persepolisi - Təxti-Cəmşidi, Hafiz Şirazinin, Sədi Şirazinin, Baba Kuhi Bakuvinin məzarlarını, Şirazdan İsfahana gedən yolda tikilmiş Quran qapısını, muzeyləri görməyə, mən isə Şirazda yaşayan Qaşqaylarla görüşməyə çən atırdıq. Aprelin 30-da Mehrabad hava limanında təyyarəyə mindik. Bakıdan Tehrana bir saata uçmuşduqsa, Tehrandan Şiraza yolçuluğumuz

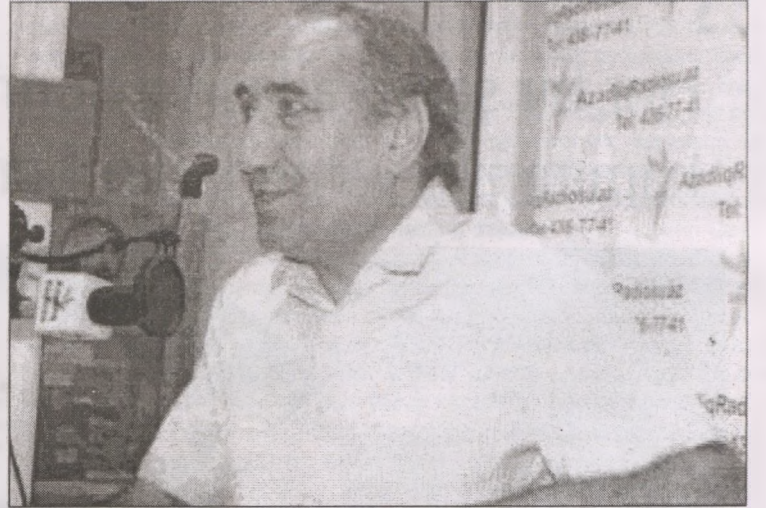
ikiqat uzun oldu. Şirazın hava alanında baqajımızı almağa hazırlaşırıd ki, bizə doğru başında Qaşqay borkü olan bir gəncin yaxınlaşdığını gördüm (Şiraz hava limanında yolçu qarşılayanların baqaj şöbəsinə gəlməsinə icazə verilir). GİRƏSUNDAN TANIDIĞIM Mirzəyini görməsəm də, bizə yaxınlaşan gəncin Əmin bəy olacağını düşündüm. Bir azdan onun arxasınca gələn Mirzəyini də gördüm. Mehribanlıqla görüşüb Ərsəlanın maşınında Əmin Cahangiriniagilə getdik. 29 Şiraz şəhərinin kənarında, sənaye məhəlləsində yeni salınmış məhəllədəki birmərtəbəli evin səliqə-sahmanı diqqəti çəkirdi. Bura elat ailəsinin evindən çox illər uzunu şəhərdə yaşamış bir ailənin səliqə-sahmanını xatırladırdı.

"150 il İranda hökm sürən Səlcuqluların Türk olmalarına baxmayaraq, onların hökmranlığı dövründə ölkəmiz təhlükəsizliyinin... ən yüksək zirvəsində dayanırdı. Onlardan tarixdə yaxşı ad yadigar qalmışdır" (T.Ə.İbrahimov (Şahin). Qaşqaylar, səh.23). İran tarixinin bilicisi sayılan R.Yasəminə görə, Fars vilayətinin Ariləri Qafqaz dan keçib cənuba tərəf gəldikdə əsrilər boyu Azər baycanda, Urmi-ya gölünün qərbində Parsa adlanan vilayətdə sakin olmuş, özlərini Parsa adlandırmış, daha sonra eramızdan əv-

Qaşqaylar və onların folkloru

təşəm saray qalıqları haqqında bir neçə sənədlə filmə baxmışdım. Ona görə də, oraya getməyə həvəsim yox idi. Buna baxmayaraq, Şirazdan 300 kilometr aralıdakı Cəm şəhərində işləyən Cəfər Eyvəzi Yadikun maşını ilə gəlib bizi oraya gəzməyə aparmaq istəyinə yox deyə bilmədim. Şirazda olduğumuz sonuncu gün, isti havada, toza-torpağa bata-bata Persepolisi gözdik. Ondansa mənə Qaşqay çadırlarına aparsaydılar, Qaşqaylarla söhbət edib, folklor nümunələri toplasaydım, daha yaxşı olardı. Persepolis haqqında sənədlə filmlərə evdə çay içə-çə baxmaqla daha çox bilgi alardım. 31 İndiki İran coğrafiyasında min ildən artıq hakim olmuş Qəznəvi, Səlcuqlu, Qaraqoyunlu, Ağqoyunlu, Səfəvi, Əfşar və Qacar Türklərindən yazanların bir çoxu, adətən, Avropa tarixşünaslığının təsiri altında onları köçəri, mədəniyyətdən uzaq, qəddar, dağıdıcı kimi qələmə verməyə çalışmışlar. Ancaq xoş sözlər söyləyən M.H.Fruji kimi tarixçilər də olmuşdur. O, "Tarexe İran" (İran tarixi) əsərində yazır: "150 il İranda hökm sürən Səlcuqluların Türk olmalarına baxmayaraq, onların hökmranlığı dövründə ölkəmiz təhlükəsizliyinin... ən yüksək zirvəsində dayanırdı. Onlardan tarixdə yaxşı ad yadigar qalmışdır" (T.Ə.İbrahimov (Şahin). Qaşqaylar, səh.23). İran tarixinin bilicisi sayılan R.Yasəminə görə, Fars vilayətinin Ariləri Qafqaz dan keçib cənuba tərəf gəldikdə əsrilər boyu Azər baycanda, Urmi-ya gölünün qərbində Parsa adlanan vilayətdə sakin olmuş, özlərini Parsa adlandırmış, daha sonra eramızdan əvvəl 7 əsrdə cənuba köçmüş, orada sakin olaraq dövlət yaratmışlar (T.Ə.İbrahimov (Şahin). Qaşqaylar, səh.19). Son dövr tarixçiləri isə köhnə qəlibləri dağıdaraq yeni fikirlər irəli sürür, hətta bilinən faktlara yeni baxış sərgiləyirlər. Qayaüstü mətnlərin yeni oxunuşunu ortaya qoyur, bölgədən tapılan Türk damğalarına və başqa maddi mədəniyyət abidələrinə dayanaraq burada Türklərin Farslardan əvvəl yaşadığını isbatlamağa çalışırlar. Təxti Cəmşid-Persopolisdən bir görüntü 32 Hətta İranın yeni nəsil tarixçilərindən Nasir

umuz ikiqat uzun oldu. Şirazın hava alanında baqajımızı almağa hazırlaşırıd ki, bizə doğru başında Qaşqay borkü olan bir gəncin yaxınlaşdığını gördüm (Şiraz hava limanında yolçu qarşılayanların baqaj şöbəsinə gəlməsinə icazə verilir). GİRƏSUNDAN TANIDIĞIM Mirzəyini görməsəm də, bizə yaxınlaşan gəncin Əmin bəy olacağını düşündüm. Bir azdan onun arxasınca gələn Mirzəyini də gördüm. Mehribanlıqla görüşüb Ərsəlanın maşınında Əmin Cahangiriniagilə getdik. 29 Şiraz şəhərinin kənarında, sənaye məhəlləsində yeni salınmış məhəllədəki birmərtəbəli evin səliqə-sahmanı diqqəti çəkirdi. Bura elat ailəsinin evindən çox illər uzunu şəhərdə yaşamış bir ailənin səliqə-sahmanını xatırladırdı.

tirən, heyrləndirən 2600 il əvvəl tikinti texnikası, insan əməyinin möcüzəsidir. Binaların necə tikilməsi, heykəllərin o ucalığa necə qaldırılması, bəlyeflərin hansı texnika ilə və necə zərfliliklə qazılması sualına hələ də dəqiq cavab vermək olmur. Gah Təxti-Cəmşid, gah Təxti-Süleyman deyilən, geniş elmi ədəbiyyatda Persepolis adlandırılan bu möhtəşəm saray qalıqları haqqında bir neçə sənədlə filmə baxmışdım. Ona görə də, oraya getməyə həvəsim yox idi. Buna baxmayaraq, Şirazdan 300 kilometr aralıdakı Cəm şəhərində işləyən Cəfər Eyvəzi Yadikun maşını ilə gəlib bizi oraya gəzməyə aparmaq istəyinə yox deyə bilmədim. Şirazda olduğumuz sonuncu gün, isti havada, toza-torpağa bata-bata Persepolisi gözdik. Ondansa mənə Qaşqay çadırlarına aparsaydılar, Qaşqaylarla söhbət edib, folklor nümunələri toplasaydım, daha yaxşı olardı. Persepolis haqqında sənədlə filmlərə evdə çay içə-çə baxmaqla daha çox bilgi alardım. 31 İndiki İran coğrafiyasında min ildən artıq hakim olmuş Qəznəvi, Səlcuqlu, Qaraqoyunlu, Ağqoyunlu, Səfəvi, Əfşar və Qacar Türklərindən yazanların bir çoxu, adətən, Avropa tarixşünaslığının təsiri altında onları köçəri, mədəniyyətdən uzaq, qəddar, dağıdıcı kimi qələmə verməyə çalışmışlar. Ancaq xoş sözlər söyləyən M.H.Fruji kimi tarixçilər də olmuşdur. O, "Tarexe İran" (İran tarixi) əsərində yazır:

vəl 7 əsrdə cənuba köçmüş, orada sakin olaraq dövlət yaratmışlar (T.Ə.İbrahimov (Şahin). Qaşqaylar, səh.19). Son dövr tarixçiləri isə köhnə qəlibləri dağıdaraq yeni fikirlər irəli sürür, hətta bilinən faktlara yeni baxış sərgiləyirlər. Qayaüstü mətnlərin yeni oxunuşunu ortaya qoyur, bölgədən tapılan Türk damğalarına və başqa maddi mədəniyyət abidələrinə dayanaraq burada Türklərin Farslardan əvvəl yaşadığını isbatlamağa çalışırlar. Təxti Cəmşid-Persopolisdən bir görüntü 32 Hətta İranın yeni nəsil tarixçilərindən Nasir Purpirar "On iki yüzil sükut" kitabında indiyədək Əhəmənilər (Həxamənişilər) haqqında yazılanların elmi əsası olmadığını söyləyir. Qaşqay xanlarının sarayında Şirazi zəlzələlər, təbii fəlakətlər nə qədər dağıtsa da, tarixi abidələrin bir qismi qorunub saxlanılıb. Onlar işərisində diqqəti çəkən Kerim xan Zəndin (1705-1779) (hakimiyyət illəri 1763-1779) tikdirdiyi qala-saraydır. Vaxtılı-vaxtında təmir etdiklərindən indi qorunmuş qalıqlar qalmışdır. Şəhərin idarə olunmasında iştirak etmiş, o dövr üçün əzəmətli yaşayış binaları tikdirmiş adamların əksəriyyətinin evləri muzeyə çevrilmişdir. Belə ev-muzeylərdən biri də Gülustanilər adlanır. Şirazi qovurcu istisində də bura sərin olur. İndi bir növ nəbatət bağı rolunu oynayır. İçərisindəki Qaşqay xanlarının yaşadığı evi də qiymətli daşların satış-muzeyinə çeviriblər.

ardı var...